

Prihvaćeno: 28. lipnja 2019.

dr. sc. Jelena Pavičić Vukičević

Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
jpvukicevic@gmail.com

prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
icajner@hrstud.hr

Matea Korda

Gradska uprava Grada Zagreba,
matea.korda@zagreb.hr

PREDVIĐANJE OTEŽANOSTI UČENJA ZBOG BRIGE UČENIKA ZA VLASTITU SIGURNOST USLIJED VRŠNJAČKOGA NASILJA

***Sažetak:** Osjećaj sigurnosti temeljna je ljudska potreba, a njezin izostanak dovodi do negativnih posljedica na psihičko funkcioniranje i akademski uspjeh učenika. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati ulogu vršnjačkoga nasilja (klasičnoga i elektroničkoga) u objašnjenju brige učenika za vlastitu sigurnost koja im otežava učenje. Istraživanje je provedeno anketnim upitnikom na uzorku od 451 učenika zagrebačkih srednjih škola, a obuhvaćen je velik broj različitih oblika klasičnoga i elektroničkoga nasilja. Kako bi se odgovorilo na postavljeni cilj, provedena je hijerarhijska regresijska analiza kojom se pokazalo da klasično i elektroničko vršnjačko nasilje objašnjavaju značajan udio varijance brige učenika za vlastitu sigurnost, pri čemu se klasično vršnjačko nasilje pokazalo boljim prediktorom. Dodatno, deskriptivni pokazatelji ukazuju na veliku izloženost učenika elektroničkome nasilju pa je čak 18% učenika doživjelo prijetnju ozljedom u školi, a 16% fizički napad. Može se zaključiti kako određeni udio učenika osjeća zabrinutost za vlastitu sigurnost koja im otežava učenje, a koja se dijelom može objasniti prisutnošću vršnjačkoga nasilja u školi. Buduće intervencije trebalo bi usmjeriti na sprječavanje vršnjačkoga nasilja ili smanjenje njegovih negativnih posljedica.*

***Ključne riječi:** briga za sigurnost, elektroničko vršnjačko nasilje, klasično vršnjačko nasilje, učenici*

UVOD

BRIGA UČENIKA ZA VLASTITU SIGURNOST

Potreba za sigurnošću temeljna je ljudska potreba, a djeca žele i trebaju predvidiv, zakonit i strukturiran svijet. Nepravednost i nedosljednost kod djece izaziva strepnju i nesigurnost, a osobito ih plaše opasne i ugrožavajuće situacije i nasilje. U istraživa-

njima se sigurnost u školi najčešće određuje kao sigurnost u školskim prostorima, dok se nerijetko zanemaruje emocionalna sigurnost djece (Bilić, 2018). Neka od istraživanja koja su se bavila pitanjem osjećaja sigurnosti djece u školi, pokazala su da se dio učenika u školama fizički i emocionalno ne osjeća sigurno (Berkowitz i Benbenishty, 2012; Lacoë, 2016; Nijs i sur., 2014; Varjas, Henrich i Meyers, 2009; Vlah i Perger, 2014). Kada se radi o osjećaju sigurnosti pojedinih skupina u školi, Varjas i suradnici (2009) pokazali su da se učenici muškoga spola i starijega uzrasta osjećaju sigurnije od djevojčica i mlađih učenika, što se dijelom može pripisati razlici u moći.

Osjećaj nesigurnosti u školi povezan je s internaliziranim problemima učenika (Nijs i sur., 2014), ali ima i negativan učinak na školsko postignuće (Lacoë, 2016). Učenici koji se ne osjećaju sigurno u školi manje su skloni ići u školu ili su manje sposobni usmjeriti se na učenje u školi. Dodatno, mogu ometati nastavu svojim ponašanjem, što može narušiti osjećaj sigurnosti kod njihovih kolega i otežati im proces učenja (Lacoë, 2016). S obzirom na povezanost osjećaja nesigurnosti i učenja, u ovome su istraživanju te dvije varijable povezane u jednu tvrdnju kojom se ispitala percepcija otežanosti učenja zbog zabrinutosti učenika za vlastitu sigurnost.

NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA

Nasilje u školskom kontekstu uključuje različite oblike, a jedan od najviše proučavanih oblika nasilja je nasilje među vršnjacima. Problem nasilja među vršnjacima počinje se spominjati u 19. stoljeću, a početkom 21. stoljeća navodi se kao najozbiljniji problem u školama diljem svijeta (Bilić, 2018). Brojna dosadašnja istraživanja identificirala su problem nasilja među vršnjacima kao vodeći školski i javnozdravstveni problem, ponajviše zbog posljedica koje izaziva, ali i zbog velikog broja djece koja su mu izložena (Craig i sur., 2009). Vršnjačko nasilje definira se kao „namjerno, neprijateljsko, ponavljano ili trajno djelovanje od strane jednoga ili više učenika, nejednake stvarne ili percipirane fizičke snage, odnosno psihološke ili socijalne moći, zbog čega dijete trpi tjelesnu i/ili emocionalnu štetu, a nemoćno je da se odupre i samo obrani“ (Olweus, 1998 prema Bilić, 2018: 36). Iz navedene definicije mogu se izdvojiti tri temeljna kriterija kojima se određeno ponašanje definira kao vršnjačko nasilje: namjernost, učestalost i neravnoteža moći. Dvije temeljne vrste nasilja među vršnjacima su klasično i elektroničko nasilje (Bilić, 2018).

KLASIČNI OBLICI NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA

Klasično vršnjačko nasilje uključuje fizičko, verbalno, relacijsko, seksualno, ekonomsko i kulturno nasilno ponašanje, a najčešći oblici nasilja, koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem, su fizičko, verbalno i relacijsko nasilje. Navedeni oblici nasilja najčešće se pojavljuju u različitim kombinacijama, a velik broj djece višestruko je izložen vršnjačkom nasilju (Bilić, 2018).

Fizičko nasilje uključuje namjerno guranje, potezanje, štipanje, šamaranje, udaranje, sputavanje, gušenje, davljenje, zaključavanje u sobu, ozljeđivanje različitim

predmetima, pljuvanje, teške batine i fizičko prisiljavanje. Fizičko nasilje najlakše se prepoznaje i na njega se najbrže reagira jer najčešće rezultira vidljivim fizičkim posljedicama, ali nisu zanemarive i psihičke posljedice takvoga ponašanja (Bilić, 2018). Verbalno vršnjačko nasilje najrašireniji je oblik nasilja među djecom i mladima koji utječe na psihičko funkcioniranje osobe te oštećuje emocionalne i socijalne kapacitete žrtve, zbog čega bi se moglo svrstati i u psihičko nasilje (Sušac, Ajduković i Rimac, 2016). Ono uključuje vrijeđanje, vikanje, govorenje prostota, omalovažavanje, ismijavanje, grubo kritiziranje i ružne nadimke (Bilić, 2018), a najčešće prati fizičko nasilje (Sesar, 2011). Relacijsko nasilje podrazumijeva suptilnu manipulaciju vršnjačkim odnosima kojoj je cilj nanošenje štete ugledu, socijalnom statusu, samopoštovanju i dobrobiti žrtve, a obuhvaća različita ponašanja poput ogovaranja, kritiziranja, ismijavanja, ignoriranja, socijalnog isključivanja, klevetanja, spletkarenja, poticanja druge djece da nanose bol žrtvi, oponašanja i mnogih drugih (Bilić, 2018). Navedena ponašanja odgovaraju deprivaciji te dijelom i psihičkom nasilju (Sušac i sur., 2016). Seksualno nasilje obuhvaća različita ponašanja, od seksualnih komentara na račun žrtve do neželjenog fizičkog kontakta, dok ekonomsko (materijalno) nasilje među vršnjacima uključuje oduzimanje ili iznuđivanje novca ili drugih stvari od žrtve (Bilić i Karlović, 2004; Sušac i sur., 2016). Kao poseban oblik nasilja izdvaja se i kulturalno nasilje među vršnjacima, koje podrazumijeva vrijeđanje pojedinca na temelju njegove nacionalnosti, religijske pripadnosti ili rase (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012; Sesar, 2011).

RAŠIRENOST KLASIČNOGA VRŠNJAČKOG NASILJA

Vršnjačko nasilje rasprostranjeno je diljem svijeta, a tu tvrdnju najbolje oslikavaju rezultati istraživanja provedenoga na reprezentativnom uzorku djece četrdeset zemalja iz Europe, Sjeverne Amerike i Izraela. Rezultati istraživanja pokazali su da u prosjeku 13% djece doživljava neki oblik klasičnog nasilja svakodnevno, 11% djece bilo je u ulozi počinitelja nasilja, a 4% djece u ulozi žrtve i počinitelja (Craig i sur., 2009). Kada se radi o problemu vršnjačkoga nasilja u Hrvatskoj, zanimljivi su nalazi istraživanja provedenoga na uzorku djece u dobi od 11, 13 i 16 godina koji su pokazali da su 15% djece žrtve, 6% počinitelji, a 15% počinitelji i žrtve nasilja. Dodatno, utvrđeno je da dječaci češće sudjeluju u fizičkom i verbalnom nasilju, a djevojčice u relacijskom nasilju te su češće žrtve i počinitelji-žrtve (Sušac i sur., 2016).

ELEKTRONIČKO NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA

Elektroničko nasilje odnosi se na korištenje komunikacijskih tehnologija, posebice računala i mobitela, s ciljem vrijeđanja, uznemiravanja, ogovaranja i klevetanja druge osobe, krađe digitalnog identiteta ili lažnog predstavljanja, razotkrivanja i obmanjivanja, isključivanja i proganjanja druge osobe. Brzi razvoj tehnologije prati i pojava novih oblika elektroničkoga nasilja, kao što su sekstiranje (slanje fotografija i tekstualnih poruka seksualnog sadržaja putem mobitela i ostalih elektroničkih ure-

đaja), videosnimanje napada, uznemiravanje žrtve pretjeranom količinom poruka, trolanje (uporno i uvredljivo ostavljanje komentara na *web*-stranicama), a posebno se ističe pojava grupa mržnje na društvenim mrežama (Bilić, 2018), koje mogu biti usmjerene na jednu osobu ili na više njih (Ciboci, 2014).

U odnosu na klasično vršnjačko nasilje, elektroničko nasilje obilježava anonimnost počinitelja, širina publike kojoj su dostupne informacije o počinjenom nasilju, neograničenost nasilja vremenom i prostorom te smanjena empatija počinitelja jer ne vidi reakcije žrtve ni posljedice svojega ponašanja (Juvonen i Gross, 2008; Law, Shapka, Domene i Gagné, 2012; Strabić i Tokić Milaković, 2016). Bez obzira na navedene razlike, elektroničko i klasično vršnjačko nasilje međusobno su povezani. Točnije, pojedinci uključeni u klasične oblike nasilja također imaju tendenciju uključiti se i u elektroničke oblike nasilja (Bayar i Uçanok, 2012; Hemphill i sur., 2012).

Slično kao kod klasičnoga nasilja, bitan aspekt elektroničkoga nasilja je odnos nasilnika i žrtve. Nasilnik žrtvu zlostavlja u verbalnom prostoru kako bi nad njome ostvario osjećaj superiornosti i moći (Donegan, 2012). Osim nasilnika koji iniciraju nasilje i žrtvi nasilja, postoje dodatne uloge koje sudionici mogu zauzeti u situaciji nasilja: sljedbenici nasilja, podržavatelji ili pasivni nasilnici, pasivni podržavatelji i potencijalni nasilnici, nezainteresirani promatrači, potencijalni branitelji, branitelji koji ne odobravaju nasilje i pomažu žrtvi (Olweus, 2001. prema Donegan, 2012).

RAŠIRENOST ELEKTRONIČKOG VRŠNJAČKOG NASILJA

Nekonzistentnost metodologije i neujednačene definicije elektroničkog nasilja uvjetovale su širok raspon rezultata o učestalosti ovoga ponašanja. Elektroničko nasilje rasprostranjeno je diljem svijeta, a podatci o prevalenciji nasilja ovise o instrumentima korištenima u istraživanju i o definiciji elektroničkoga nasilja. Rezultati dosadašnjih istraživanja u svijetu ukazuju na to da se učestalost počinjenja kreće od 4% do 32%, a učestalost viktimizacije od 4% do 35% (Bilić, 2018). Točnije, istraživanje provedeno u Engleskoj pokazalo je kako je 17,9% djece u dobi od 11 do 15 godina bilo izloženo elektroničkome nasilju (Brooks, Chester, Klemnera i Magnusson, 2017), dok se na uzorku talijanskih učenika utvrdila prevalencija nasilja u rasponu od 7,6 do 5,1% (Menesini, Calussi i Nocentini, 2012). Dodatno, Hinduja i Patchin (2012) su u pregledu literature utvrdili kako je u prosjeku 24% učenika bilo žrtvom elektroničkoga nasilja, a da je 17% učenika sudjelovalo u počinjenju takvoga nasilja.

Nacionalno istraživanje koje je proveo Hrabri telefon i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba 2013. godine (Ciboci, 2014; Hodak Kodžoman, Velki i Cakić, 2013) pokazalo je da je (1) otprilike polovina djece barem jedan put primila uvredljive poruke ili komentare putem Facebook-a, a da je 9% djece to učinilo više puta; (2) 16% djece jednom putem Facebook-a primilo neželjene poruke seksualnog sadržaja, a da je 4% djece slalo takve poruke; (3) svako peto dijete doživjelo da drugi putem Facebook-a objavljuju stvari koje su štetele njihovom ugledu, a da je 9% djece samo to činilo; (4) otprilike svako četvrto dijete doživjelo da drugi putem Facebook-a šire laži o njima, a da je 7% djece samo to činilo; (5) 16% djece doživjelo da drugi putem

Facebook-a objavljuju informacije zbog kojih su bili ismijavani, a da je svako deseto dijete samo to činilo; (6) 16% djece doživjelo da im se netko ulogirao na Facebook profil i u njihovo ime objavljavao neugodne informacije o njima, a da je 8% djece samo to činilo; (7) 11% djece doživjelo da ih je netko namjerno blokirao ili izbacio iz neke grupe s ciljem da ih izolira, a da je 13% djece samo to činilo; (8) 3% djece otvorilo grupu na Facebook-u s ciljem ismijavanja ili vrijeđanja druge djece, a da je 4% djece bilo žrtvom takvog ponašanja te (9) 15% djece putem Facebook-a primilo prijetnje, a da je 7% djece samo to činilo. Nacionalno istraživanje (Pregrad, Tomić Latinac, Mikulić i Šeparović, 2011) pokazalo je da 5% djece doživljava neki oblik elektroničkoga nasilja 2 do 3 puta mjesečno, a svako treće dijete nasilje doživi 1 do 2 puta mjesečno.

VRŠNJAČKO NASILJE KAO PREDIKTOR BRIGE UČENIKA ZA VLASTITU SIGURNOST

Osjećaj sigurnosti učenika u školi ozbiljno može ugroziti prisutnost nasilja. Istraživanja su pokazala da se učenici koji su u velikoj mjeri uključeni u nasilje osjećaju najmanje sigurnima u školi (Goldweber, Waasdorp i Bradshaw, 2013). S obzirom na ulogu koju zauzimaju u nasilju, počinitelji nasilja imaju dva puta veću vjerojatnost da se osjećaju nesigurno u školi, a počinitelji-žrtve čak 2,5 puta veću vjerojatnost (Berkowitz i Benbenishty, 2012; Glew, Fan, Katon i Rivara, 2008). Dodatno, istraživanje na uzorku hrvatskih učenika pokazalo je da postoji niska negativna povezanost između doživljenoga vršnjačkog nasilja i osjećaja sigurnosti u školama (Vlah i Perger, 2014). Kada se radi o elektroničkome nasilju, istraživanje Varjas i suradnika (2009) ukazalo je na to da elektroničko i relacijsko nasilje nisu povezani s percepcijom sigurnosti u školama.

S obzirom na ozbiljne posljedice koje smanjeni osjećaj sigurnosti učenika može imati na psihološko funkcioniranje i akademski uspjeh učenika (Lacoe, 2016; Nijs i sur., 2014), važno je ispitati u kojoj mjeri se taj osjećaj sigurnosti može predvidjeti vršnjačkim nasiljem. Uvid u izvore nesigurnosti učenika u školi može pomoći u usmjeravanju budućih intervencija kako bi se stvorilo sigurno okruženje za učenike i plodno tlo za njihov nesmetan razvoj.

METODA

SUDIONICI

U ovome istraživanju sudjelovao je ukupno 451 učenik završnih razreda zagrebačkih srednjih škola, odnosno 88 učenika II. Gimnazije, 86 učenika III. Gimnazije, 56 učenika Srednje škole Jelkovec, 99 učenika Elektrostrojarske obrtničke škole i 122 učenika Industrijske strojarske škole. Od ukupno 427 učenika koji su se izjasnili o svome spolu, 252 (59 %) su muškoga, a 175 (41 %) ženskoga spola.

Škole u kojima se provodilo istraživanje izabrane su temeljem suradnje između Gradskoga ureda za obrazovanje Grada Zagreba i istraživača koji su provodili

istraživanje. Uzorak učenika koji su sudjelovali u istraživanju dobiven je nasumičnim odabirom razreda u odabranim školama unutar kojih su sudjelovali svi učenici koji su u bili prisutni trenutku dolaska anketara u razred.

POSTUPAK

Podaci prikazani ovim istraživanjem prikupljeni su anonimnim, dobrovoljnim i grupnim anketiranjem učenika završnih razreda navedenih zagrebačkih srednjih škola, pri čemu je svaki učenik za sebe ispunjavao anketu. Anketiranje je provedeno tijekom prvog obrazovnog razdoblja školske godine 2017./2018. Uz dozvolu Gradskog ureda za obrazovanje za provedbu istraživanja, pristanak su dali i ravnatelji/ice uključenih škola.

Prije samog početka anketiranja anketar, odnosno stručni suradnik škole, svim je sudionicima objasnio svrhu istraživanja, dao upute za ispunjavanje anketnog upitnika te im je bio dostupan za odgovaranje na eventualna pitanja. Kako bi se zajamčila anonimnost njihovih odgovora, sudionici su anketne upitnike nakon ispunjavanja pohranili u kovertu koje su ubacili u kutiju. Unos podataka organiziran je na način koji jamči anonimnost sudionika, a obrada podataka provedena je isključivo na grupnoj razini.

INSTRUMENTI

Učenici su ispunjavali anketu u kojoj se od njih tražilo da procijene u kojoj mjeri je njihovo učenje otežano zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost te iskustvo s različitim oblicima klasičnoga i virtualnoga nasilja. Dodatno su ispitane i određene sociodemografske karakteristike učenika.

Percepcija otežanosti učenja zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost ispitana je procjenom mjere u kojoj se učenici slažu s tvrdnjom o tome da je njihovo učenje otežano zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost na Lickertovoj ljestvici od šest stupnjeva (1 – izrazito se slažem, 6 – izrazito se ne slažem). Tvrdnja je preuzeta iz subskale „Analiza zadatka/negativna“, jedne od četiriju subskala za ispitivanje kolektivne efikasnosti (Goddard, Hoy i Hoy, 2000).

Percepcija klasičnih oblika nasilja među vršnjacima ispitana je procjenom mjere u kojoj se sudionici slažu s pojedinim tvrdnjama o postojanju različitih oblika nasilja među vršnjacima na Lickertovoj ljestvici od šest stupnjeva (1 – izrazito se slažem, 6 – izrazito se ne slažem). Ispitana je percepcija učenika za sljedeće oblike klasičnoga nasilja među vršnjacima: nazivanje pogrđnim imenima, loše ponašanje, izjave o udaranju, izazivanje učenika, pokazivanje uvredljivih gesta i česte svađe između učenika. Za navedene oblike ponašanja nije moguće utvrditi u kojoj su uloji sami učenici sudjelovali u navedenim ponašanjima. Dodatno je ispitana percepcija mjere u kojoj drugi učenici u školi nose oružje ili noževe, u kojoj su im nudili ili pokušali prodati drogu, u kojoj nose zaštitu u školu u slučaju napada, u kojoj su doživjeli prijetnju ozljedom, fizički napad i mjera u kojoj osjećaju strah od ozljede ili uznemiravanja.

Percepcija elektroničkoga nasilja među vršnjacima ispitana je procjenom učenika imaju li ili nemaju iskustva s ispitanim oblicima elektroničkoga vršnjačkog nasilja (1 – da, 2 – ne). Ispitana je percepcija učenika za sljedeće oblike elektroničkoga nasilja među vršnjacima: slanje anonimnih poruka mržnje, poticanje grupne mržnje, širenje nasilnih i uvredljivih komentara, kreiranje internetskih stranica (blogova) koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka, slanje tuđih fotografija te traženje ostalih da ih procjenjuju, otkrivanje osobnih informacija o drugima, provlačenje u tuđe profile na društvenim mrežama, slanje zlobnih i neugodnih sadržaja o drugima, prijeteći, otvaranje lažnih profila na društvenim mrežama pod tuđim imenom, uvredljiva komunikacija u tuđe ime na društvenim mrežama i zlonamjerno pisanje ružnih komentara na fotografije i statuse koje objavi žrtva. Percepciju navedenih oblika nasilja učenici su procjenjivali bez obzira na to jesu li bili počinitelji, žrtve ili promatrači elektroničkoga nasilja.

Skale klasičnoga i elektroničkoga nasilja nastale su u autorstvu istraživača temeljem istraživanja literature te nisu dostupne informacije o njihovoj pouzdanosti i valjanosti.

Sociodemografske karakteristike obuhvaćene ovim istraživanjem su spol učenika i škola koju pohađaju.

METODE OBRADJE PODATAKA

Osim izračunavanja osnovnih statističkih vrijednosti, u obradi podataka korištena je hijerarhijska regresijska analiza. Hijerarhijska regresijska analiza temelji se na pojedinačnom uvrštavanju novih varijabla ili skupova varijabli u regresijsku jednadžbu prema unaprijed određenome redosljedu (Field, 2009). Nakon svakog koraka računa se novi postotak objašnjene varijance, odnosno jedinstveni doprinos varijable ili skupa varijabli uvrštenih u određenome koraku testiranjem značajnosti promjene u postotku objašnjene varijance kriterija (ΔR^2). Za navedene obrade korišten je statistički paket IBM SPSS.

REZULTATI

DESKRIPTIVNI REZULTATI

U Tablici 1 prikazani su deskriptivni pokazatelji za tvrdnju o otežanosti učenja zbog zabrinutosti učenika za vlastitu sigurnost i za tvrdnje o različitim oblicima klasičnoga nasilja. Deskriptivni pokazatelji za različite oblike elektroničkoga nasilja nisu prikazani zato jer se radi o dihotomnoj varijabli, zbog čega prosječne vrijednosti ujedno predstavljaju postotak učenika koji imaju iskustva s nasiljem pa su stoga ti podatci jasnije prikazani u obliku postotaka u Tablici 3.

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji za tvrdnju o otežanosti učenja zbog zabrinutosti učenika za vlastitu sigurnost te za tvrdnje o različitim oblicima klasičnoga i elektroničkoga vršnjačkog nasilja

	N	Minimum	Maksimum	Aritmetička sredina (M)	Standardna devijacija (SD)
Otežano učenje zbog brige za vlastitu sigurnost	446	1	6	4,58	1,564
<i>Klasično nasilje</i>					
Nazivanje pogrđnim imenima	448	1	6	3,35	1,522
Loše ponašanje	445	1	6	4,00	1,390
Izjave o udaranju	447	1	6	3,97	1,654
Izazivanje učenika	449	1	6	3,42	1,566
Pokazivanje uvredljivih gesta	449	1	6	3,51	1,458
Česte svađe	447	1	6	3,72	1,422
Nošenje oružja ili noževa	447	1	6	4,61	1,575
Nuđenje ili pokušaj prodaje droge	445	1	6	4,66	1,643
Nošenje zaštite u slučaju napada	448	1	6	4,86	1,511
Prijetnja ozljedom	446	1	6	4,78	1,528
Fizički napad	447	1	6	4,83	1,498
Strah od ozljede ili uznemiravanja	447	1	6	4,99	1,438

Na temelju rezultata u Tablici 1 vidljivo je da se učenici u većoj mjeri ne slažu nego slažu s tvrdnjom da im je učenje otežano zbog brige za vlastitu sigurnost ($M=4,58$, $SD=1,564$).

Također, prosječne vrijednosti slaganja učenika s tvrdnjama vezanim uz različite oblike klasičnoga nasilja nalaze se iznad prosjeka skale, iz čega se može zaključiti da se učenici u većoj mjeri ne slažu nego slažu s postojanjem ispitanih oblika klasičnoga nasilja kojega pokazuju učenici u njihovoj školi te onih koje su sami doživjeli. Oblik nasilja s čijim se prisustvom u školi učenici u prosjeku najviše slažu je nazivanje učenika međusobno pogrđnim imenima ($M=3,35$, $SD=1,522$), dok najmanju razinu slaganja u prosjeku iskazuju za tvrdnju da osjećaju strah od ozljede ili uznemiravanja u školi ($M=4,98$, $SD=1,445$).

U Tablici 2 prikazani su postotni udjeli učenika ovisno o tome u kojoj mjeri se slažu s tvrdnjom o otežanosti učenja zbog brige za vlastitu sigurnost i s tvrdnjama o različitim oblicima klasičnoga nasilja.

Tablica 2. Postotni udio učenika koji se u određenoj mjeri (ne) slažu s tvrdnjom o otežanosti učenja zbog brige za sigurnost i s tvrdnjama o različitim oblicima klasičnoga vršnjačkog nasilja

	izrazito se slažem	uglavnom se slažem	slažem se	ne slažem se	uglavnom se ne slažem	izrazito se ne slažem
Otežano učenje zbog brige za sigurnost	7,6%	4,9%	6,5%	26,5%	11,7%	42,8%
<i>Klasično nasilje</i>						
Nazivanje pogrdnim imenima	17,4%	11,2%	22,8%	25,2%	14,7%	8,7%
Loše ponašanje	7,9%	6,7%	14,6%	34,2%	22,0%	14,6%
Izjave o udaranju	11,4%	7,6%	19,7%	22,1%	12,1%	27,1%
Izazivanje učenika	16,5%	10,9%	25,2%	21,2%	14,5%	11,8%
Pokazivanje uvredljivih gesta	12,7%	9,8%	26,7%	25,6%	14,9%	10,2%
Česte svađe	10,1%	9,2%	19,5%	33,1%	16,6%	11,6%
Nošenje oružja ili noževa	6,9%	4,5%	10,3%	23,7%	8,1%	46,5%
Nuđenje ili pokušaj prodaje droge	8,8%	2,9%	10,6%	20,7%	5,6%	51,5%
Nošenje zaštite u slučaju napada	6,5%	2,5%	6,3%	23,9%	5,6%	55,4%
Prijetnja ozljedom	5,8%	4,0%	7,8%	24,2%	5,2%	52,9%
Fizički napad	5,8%	2,9%	7,2%	24,6%	5,4%	54,1%
Strah od ozljede ili uznemiravanja	5,1%	2,0%	6,3%	21,5%	5,8%	59,3%

Premda se većina učenika osjeća sigurno, nije zanemariv podatak da čak 19% učenika osjeća da im briga za vlastitu sigurnost otežava učenje.

Od različitih oblika klasičnoga vršnjačkog nasilja, najveći udio učenika smatra da se učenici nazivaju pogrdnim imenima (51,4%) i da se međusobno izazivaju (52,6%). Ostale oblike klasičnoga nasilja prepoznaje manje od polovine učenika. Točnije, 49,2% učenika smatra da si učenici međusobno pokazuju uvredljive geste, 38,8% učenika smatra da se često svađaju, 38,7% učenika smatra da govore drugim učenicima da će ih udariti, a 29,2% smatra da se loše ponašaju jedni prema drugima. Zabrinjavajući je podatak da

približno svaki četvrti učenik navodi da učenici u njihovoj školi nose oružje ili noževe te da im je netko u školi ponudio ili pokušao prodati drogu. Ukupno 15,3% učenika navodi da u školu nose nešto čime se mogu zaštititi u slučaju napada, 17,6% učenika doživjelo je prijetnju ozljedom u školi, a 15,9% bilo je žrtvom fizičkoga napada u školi. Dodatno, 13,2% učenika osjeća strah da će ih netko od učenika u školi ozlijediti ili uznemiravati.

Tablica 3 prikazuje postotni udio učenika ovisno o tome imaju li ili nemaju iskustva s različitim oblicima elektroničkoga vršnjačkoga nasilja bez obzira na njihovu ulogu u tome nasilju, odnosno bez obzira na to jesu li počinitelji, žrtve ili promatrači nasilja.

Tablica 3. Postotni udio učenika koji imaju/nemaju iskustvo s navedenim oblicima elektroničkoga vršnjačkog nasilja

<i>Elektroničko nasilje</i>	da	ne
Slanje anonimnih poruka mržnje	75,7%	24,3%
Poticanje grupne mržnje	70,9%	29,1%
Širenje nasilnih i uvredljivih komentara	64,2%	35,8%
Kreiranje internetskih stranica koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka	82,3%	17,7%
Slanje tuđih fotografija te traženje ostalih da ih procjenjuju	68,7%	31,3%
Otkrivanje osobnih informacija o drugima	62,0%	38,0%
Provaljivanje u tuđe profile na društvenim mrežama	81,7%	18,3%
Slanje zlobnih i neugodnih sadržaja o drugima	72,2%	27,8%
Prijetnje	78,3%	21,7%
Otvaranje lažnih profila na društvenim mrežama pod tuđim imenom	78,9%	21,1%
Uvredljiva komunikacija u tuđe ime na društvenim mrežama	82,4%	17,6%
Zlonamjerno pisanje ružnih komentara na fotografije i statuse koje objavi žrtva	82,2%	17,8%

Kada se radi o elektroničkome nasilju, iz Tablice 3 vidljivo je da velika većina učenika ima iskustvo u elektroničkome nasilju, bilo u ulozi počinitelja, žrtve ili promatrača. Točnije, više od 80% učenika ima iskustva s uvredljivom komunikacijom u tuđe ime na društvenim mrežama (82,4%), s kreiranjem internetskih stranica (blogova) koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka (82,3%), sa zlonamjernim pisanjem ružnih komentara na fotografije i statuse koje objavi žrtva (82,2%) te s provaljivanjem u tuđe profile na društvenim mrežama (81,7%). Iako učenici najučestalije biraju upravo navedene odgovore i na ostalim česticama postignuti su izrazito visoki rezultati. Tako tek nešto manji udio učenika ima iskustva s otvaranjem lažnih profila na društvenim mrežama pod tuđim imenom (78,9%), s prijetnjama (78,3%), sa slanjem anonimnih poruka mržnje (75,7%), sa slanjem zlobnih i neugodnih sadržaja o drugima (72,2%), s poticanjem grupne mržnje (70,9 %) te sa slanjem tuđih fotografija i traženjem ostalih da ih procjenjuju (68,7%). Od ispitanih oblika elektroničkoga nasilja, najmanji udio učenika ima iskustvo s otkrivanjem osobnih informacija o drugima (62,0%) te sa širenjem nasilnih i uvredljivih komentara o

vršnjaku (64,2%). Međutim, vidljivo je da više od polovine učenika ima iskustvo i u tim oblicima elektroničkoga nasilja.

Stoga se može zaključiti da je većina učenika izložena različitim oblicima elektroničkoga nasilja (Tablica 3), bez obzira na njihovu ulogu u tome nasilju. Za razliku od toga, u nešto manjoj mjeri prepoznaju različite oblike klasičnoga nasilja (Tablica 2), posebice kada se radi o prijetnjama ili fizičkom nasilju. Međutim, nije zanemariv udio učenika koji doživljavaju teže oblike nasilja poput prijetnji ozljedom i fizičkog napada, kao ni podatak da otprilike svaki četvrti učenik osjeća da mu je učenje otežano zbog brige za vlastitu sigurnost. Napomenimo još da su u kontekstu klasičnog nasilja (Tablica 2) najviši rezultati postignuti na česticama koje ispituju percepciju da se učenici međusobno izazivaju (52,6%) te da se učenici nazivaju pogrđnim imenima (51,4%), a u kontekstu elektroničkog nasilja da se najviši rezultati postižu na česticama kojima učenici iskazuju svoju percepciju o iskustvima s uvredljivom komunikacijom u tuđe ime na društvenim mrežama (82,4%), s kreiranjem internetskih stranica (blogova) koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka (82,3%) te sa zlonamjernim pisanjem ružnih komentara na fotografije i statuse koje objavi žrtva (82,2%). Ovakvi rezultati mogu indicirati i to da su bez obzira na medij nasilja (elektroničko ili klasično nasilje „u živo“) učenici najviše izloženi verbalnom nasilju koje uključuje uvredljivo komuniciranje u svim njegovim pojavnim oblicima.

KLASIČNO I ELEKTRONIČKO VRŠNJAČKO NASILJE KAO PREDIKTORI PERCEPCIJE OTEŽANOSTI UČENJA ZBOG ZABRINUTOSTI UČENIKA ZA VLASTITU SIGURNOST

Kako bismo utvrdili u kojoj se mjeri osjećaj učenika da im je učenje otežano zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost može objasniti različitim oblicima vršnjačkoga nasilja, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Prije provedbe hijerarhijske regresijske analize provjerena je potencijalna opasnost od multikolinearnosti među varijablama testiranjem kolinearnosti među varijablama. Rezultati tako provedene analize ukazuju na to da je tvrdnja da učenici otežano uče zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost statistički značajno pozitivno povezana sa svim ispitanim oblicima klasičnoga vršnjačkog nasilja, pri čemu se korelacije kreću od $r=,264$ (Izazivanje učenika) do $r=,446$ (Nuđenje ili pokušaj prodaje droge). Tvrdnja o otežanosti učenja je statistički značajno povezana samo s jednim oblikom elektroničkoga nasilja – prijetnjom ($r=,113$, $p<,05$). Različiti oblici klasičnoga nasilja međusobno su statistički značajno povezani, kao i različiti oblici elektroničkoga nasilja. Dodatno, ističe se povezanost prijetnji kao oblika elektroničkoga nasilja sa svim ispitanim oblicima klasičnoga nasilja, pri čemu se korelacije kreću od $r=,167$ (Prijetnja ozljedom) do $r=,337$ (Nazivanje pogrđnim imenima). Rezultati stoga ukazuju na to da ne postoji kolinearnost među varijablama. S obzirom na prostorna ograničenja u ovom se radu ne donosi cjeloviti prikaz tih podataka, već su oni u potpunosti dostupni kod autora ovoga rada.

Nadalje, u Tablici 4 prikazani su rezultati hijerarhijske regresijske analize. U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize uključen je blok prediktora koji se sastoji od ispitanih oblika klasičnoga vršnjačkog nasilja, a u drugome koraku uključen je blok prediktora koji se odnosi na ispitane oblike elektroničkoga vršnjačkog nasilja.

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize za otežanost učenja zbog zabrinutosti učenika za vlastitu sigurnost

	1. korak	2. korak
	B	β
<i>1. Klasično nasilje</i>		
Nazivanje pogrđnim imenima	,024	,044
Loše ponašanje	,043	,057
Izjave o udaranju	,141	,096
Izazivanje učenika	-,034	,003
Pokazivanje uvredljivih gesta	-,039	-,022
Česte svađe	,058	,058
Nošenje oružja ili noževa	-,012	-,029
Nuđenje ili pokušaj prodaje droge	,310**	,335**
Nošenje zaštite u slučaju napada	,011	-,006
Prijetnja ozljedom	-,150	-,139
Fizički napad	,163	,202*
Strah od ozljede ili uznemiravanja	,083	,040
<i>2. Elektroničko nasilje</i>		
Slanje anonimnih poruka mržnje		-,044
Poticanje grupne mržnje		-,087
Širenje nasilnih i uvredljivih komentara		,002
Kreiranje internetskih stranica koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka		,035
Slanje tuđih fotografija te traženje ostalih da ih procjenjuju		-,098
Otkrivanje osobnih informacija o drugima		,027
Provaljivanje u tuđe profile na društvenim mrežama		,029
Slanje zlobnih i neugodnih sadržaja o drugima		-,001
Prijetnje		-,004
Otvaranje lažnih profila na društvenim mrežama pod tuđim imenom		-,012
Uvredljiva komunikacija u tuđe ime na društvenim mrežama		,080
Zlonamjerno pisanje ružnih komentara na fotografije i statuse koje objavi žrtva		-,063
ΔR^2		,023
R^2	,244** F(12, 373)=10,030 p=,000	,267** F(24, 361)=5,477 p=,000

Napomena: *p<,05; **p<,01.

Rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize pokazuju da opisanim setom prediktorskih varijabla možemo objasniti 26,7% ukupne varijance percepcije učenika o otežanosti učenja zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost. Nakon kontroliranja različitih oblika klasičnoga nasilja u prvome koraku koji objašnjavaju 24,4% varijance kriterijske varijable, uvođenjem različitih oblika elektroničkoga nasilja ukupna objašnjena varijanca kriterija povećava se za dodatnih 2,3%. Vidljivo je da elektroničko nasilje nema značajan doprinos objašnjenju varijance kriterija, u odnosu na ono što je objašnjeno klasičnim nasiljem među vršnjacima.

Na temelju regresijskih koeficijenata (Beta) vidljivo je da je u prvom koraku analize jedini statistički značajan prediktor nuđenje ili pokušaj prodaje droge ($\beta=,310$, $p<,01$). Uvođenjem drugog seta varijabli u regresijsku analizu, nuđenje ili pokušaj prodaje droge ostaje značajan prediktor ($\beta=,335$, $p<,01$), a ulogu značajnog prediktora otežanosti učenja zbog brige učenika za vlastitu sigurnost poprima i fizički napad ($\beta=,202$, $p<,05$). Točnije, učenici koji u većoj mjeri navode da im je netko u školi ponudio ili pokušao prodati drogu ($\beta=0,335$, $p<,01$) i oni koji navode da su doživjeli fizički napad u školi ($\beta=0,202$, $p<,05$) u većoj mjeri smatraju da im je učenje u školi otežano zbog zabrinutosti za sigurnost.

Stoga se može zaključiti da u predviđanju otežanosti učenja zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost veću ulogu ima klasično vršnjačko nasilje nego elektroničko. Međutim, vidljivo je da ostaje otprilike tri četvrtine varijance kriterija neobjašnjeno, što znači da postoje neki drugi čimbenici koji pridonose osjećaju učenika da im je učenje otežano zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost, a koji nisu uključeni u ovo istraživanje.

RASPRAVA

Uzevši u obzir negativne posljedice koje osjećaj nesigurnosti može imati na učenike, važno je ispitati prisutnost tog problema u zagrebačkim srednjim školama. Sukladno prethodnim istraživanjima (Berkowitz i Benbenishty, 2012; Laco, 2016; Nijs i sur., 2014; Varjas i sur., 2009; Vlah i Perger, 2014) pokazalo se da se približno svaki peti učenik brine za vlastitu sigurnost, što im otežava učenje. S obzirom na velik udio učenika suočen s ovim problemom, važno je istražiti koje okolnosti u školi doprinose učeničkoj zabrinutosti za vlastitu sigurnost.

Prethodna istraživanja istaknula su ulogu vršnjačkoga nasilja kao važnog prediktora u objašnjenju brige učenika za vlastitu sigurnost, ispitujući pritom razlike u osjećaju sigurnosti s obzirom na ulogu u vršnjačkome nasilju (Berkowitz i Benbenishty, 2012; Glew i sur., 2008). Za razliku od toga, ovim istraživanjem ispitivala se prediktorska uloga dviju vrsta vršnjačkoga nasilja u objašnjenju zabrinutosti učenika za vlastitu sigurnost. Rezultati ovoga istraživanja ukazali su na veliku zastupljenost obje vrste nasilja, a posebice elektroničkoga nasilja s kojim ima iskustva više od polovine učenika. Dodatno, postoji zabrinjavajući broj učenika koji je izložen težim oblicima klasičnoga nasilja, poput prijetnji (18%) i fizičkih napada (16%). Dobiveni rezultati koji ukazuju na veću zastupljenost elektroničkoga nasilja u odnosu na klasične oblike nasilja suprotni su dosadašnjim istraživanjima koja dosljedno prednost

daju klasičnom nasilju, premda primjećuju porast elektroničkoga nasilja (Pećnik i Tokić, 2011; Riebel, Jäger i Fisher, 2009; Smith i sur., 2008). Osim što se vršnjačko nasilje pokazalo važnim prediktorom u objašnjenju brige učenika za vlastitu sigurnost, osjećaj sigurnosti učenika u školi također se pokazao snažnim prediktorom vršnjačkoga nasilja. Naime, što se učenik osjeća sigurnije u školi, manja je vjerojatnost da će se uključiti u vršnjačko nasilje, bilo kao počinitelj, bilo kao žrtva (Ahmed i Braithwaite, 2004; Casas, Del Rey i Ortega-Ruiz, 2012; Eisenberg, Neumark-Sztainer i Perry, 2003; Laufer i Harel, 2003; Varjas i sur., 2009). Ovakvi nalazi upućuju na važnost učeničkih svakodnevnih iskustava u školi i njihove povezanosti s nasilnim ponašanjem. Osim toga, škole koje učenici percipiraju sigurnijima, odnosno one škole gdje ima manje razbijenih prozora, stolova i vrata te one škole gdje su posjedovanje oružja, droge i alkohola manji problem, imaju veći udio učenika koji ostvaruju prolaz iz ispita znanja (Milam, Furr-Holden i Leaf, 2010).

U budućim istraživanjima potrebno je razlikovati učenike s obzirom na ulogu u nasilju, odnosno s obzirom na to jesu li počinitelji, žrtve ili oboje, kako bi se dobio precizniji uvid u zastupljenost nasilja. Također, bilo bi dobro u budućim istraživanjima ispitati učestalost nasilnog ponašanja, od koliko različitih učenika žrtva trpi nasilje i koliku podršku prima od drugih. Dijeljenje neugodnih iskustava i prepoznavanje takvih ponašanja kao nasilje, posebice elektroničkoga nasilja koje može ostati nezapazeno od strane nastavnika, može pomoći cijeloj školskoj zajednici u suočavanju s problemom vršnjačkoga nasilja. Dodatno, za cjelovitiji uvid u zastupljenost različitih oblika nasilja poželjno je kombinirati različite pristupe i izvore informacija. Naime, istraživanje Velki i Kuterovac Jagodić (2014) pokazalo je kako se prevalencija nasilja razlikuje s obzirom na pristupe i metode prikupljanja podataka o vršnjačkome nasilju. Također bi bilo važno u buduća istraživanja uključiti i individualne čimbenike poput spola ispitanika, tjelesnog izgleda djeteta, razvojnih specifičnosti djeteta, kao i čimbenika u obiteljskom okruženju poput kvalitete odnosa s roditeljima i roditeljski nadzor te čimbenika u školskom i vršnjačkom okruženju poput školskog uspjeha, percepcije vlastite akademske kompetencije i privrženost školi te kvalitete odnosa s vršnjacima jer se svi ovi čimbenici pojavljuju kao rizični i zaštitni čimbenici uključenosti djece u klasično i elektroničko nasilje (Strabić i Tokić Milaković, 2016). Do sada provedena istraživanja pokazala su i da s povećanjem dobi učenika, zatim s većim iskustvom djeteta u radu na informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji i s većom količinom slobodnog vremena provedenog *on-line*, raste i učestalost virtualnog nasilja (Nikčević-Milković i Jerković, 2016). Za očekivati je da bi takvo sveobuhvatno istraživanje donijelo vrijedna saznanja o različitim čimbenicima koji utječu na osobni osjećaj učenika o uzrocima otežanosti učenja, a samim time i na razinu njegovih akademskih postignuća te na učenikov osjećaj sigurnosti u školi.

Sukladno literaturi (Berkowitz i Benbenishty, 2012; Glew i sur., 2008; Goldweber i sur., 2013; Vlah i Perger, 2014), rezultati ovoga istraživanja ukazuju na to da je vršnjačko nasilje statistički značajan prediktor brige učenika za vlastitu sigurnost, pri čemu objašnjava 26% varijance kriterija. Točnije, klasično vršnjačko nasilje ima veću ulogu u previđanju otežanosti učenja zbog brige za sigurnost učenika nego

elektroničko. Takav nalaz sukladan je istraživanju Varjas i suradnika (2009) koje je pokazalo da elektroničko nasilje nije povezano s percepcijom sigurnosti, što se može objasniti time da učenici te oblike nasilja ne doživljavaju ozbiljno zbog nedostatka vidljivih posljedica takvog ponašanja i izravnog kontakta sa žrtvom. Nalaz da elektroničko nasilje, premda zastupljeno u većoj mjeri, objašnjava manji udio varijance kriterija može se objasniti time da je elektroničko nasilje često povezano s ostalim oblicima nasilja u školi i da se nasilje u školi nerijetko nastavlja u virtualnome svijetu (Bilić, 2018), zbog čega samo elektroničko nasilje ne objašnjava značajan udio varijance u odnosu na ono što je objašnjeno klasičnim vršnjačkim nasiljem.

Kako bi se rezultati mogli s većom sigurnošću generalizirati na populaciju učenika hrvatskih škola, bilo bi poželjno uvrstiti veći broj škola u uzorak, kako bi se mogla ispitivati razlika između škola s obzirom na vrstu programa koju provode, broj učenika koji ju pohađaju, urbanost područja u kojem se škola nalazi, veličinu razreda i brojne druge pokazatelje koji mogu utjecati na funkcioniranje škole. Uključivanje dodatnih varijabli u istraživanje pružilo bi kompletniju sliku faktora koji doprinose brizi učenika za vlastitu sigurnost i na taj način im otežavaju učenje. Prepoznavanje tih faktora može poslužiti kao okvir za razvijanje i provođenje intervencija koje bi pomogle da se učenici osjećaju sigurnije u školi te kako bi se time spriječile ili umanjile negativne posljedice osjećaja nesigurnosti na njihovo psihološko funkcioniranje i akademski uspjeh.

S obzirom na ozbiljne posljedice koje smanjeni osjećaj sigurnosti učenika može imati na psihološko funkcioniranje i akademski uspjeh učenika (Lacoe, 2016; Nijs i sur., 2014), važno je ispitati u kojoj mjeri se taj osjećaj sigurnosti može predvidjeti vršnjačkim nasiljem. Uvid u izvore nesigurnosti učenika u školi može pomoći u usmjeravanju budućih intervencija kako bi se stvorilo sigurno okruženje za učenike i plodno tlo za njihov nesmetan razvoj. Sigurno i podržavajuće školsko okruženje u kojemu učenici mogu nesmetano razvijati pozitivne odnose, uživati poštovanje i posvetiti se svome radu, pozitivno utječe na njihovo akademsko postignuće (Tschannen-Moran i Barr, 2004). Općenito se može zaključiti kako je stvaranje pozitivne školske klime temeljni uvjet za postizanje uspješnog učenja zato što pozitivna školska klima omogućuje okruženje u kojemu se učenici osjećaju poštovano te im omogućuje povećanje vlastitog akademskog postignuća (Bear, Yang, Pell i Gaskins, 2014; Hough i Schmitt, 2011).

ZAKLJUČAK

Rezultati ovoga istraživanja, provedenoga na uzorku zagrebačkih učenika, pokazuju da je određeni udio učenika zabrinut za vlastitu sigurnost, što im otežava učenje. U objašnjenju brige učenika za vlastitu sigurnost, značajnu ulogu zauzima i vršnjačko nasilje. Točnije, pokazalo se kako klasično vršnjačko nasilje, u odnosu na elektroničko, objašnjava veći udio varijance brige za sigurnost, premda je elektroničko nasilje zastupljeno u većoj mjeri od klasičnoga. Ne uzimajući u obzir ulogu učenika u nasilju, može se zaključiti kako više od polovine učenika ima iskustva s različitim oblicima elektroničkoga nasilja, dok se od oblika klasičnoga nasilja to može

reći samo za nazivanje učenika pogrđnim imenima i izazivanje. Važno je istaknuti da je čak 18% učenika doživjelo prijetnju ozljedom, a 16% bilo je žrtvom fizičkoga napada u školi.

Briga učenika za vlastitu sigurnost ometa njihovo psihološko funkcioniranje i akademski uspjeh, a jednim dijelom ona se može pripisati prisutnosti vršnjačkoga nasilja. Rezultati upućuju na potrebu razvijanja posebnih intervencija kojima bi se spriječilo vršnjačko nasilje ili umanjilo njegove posljedice, a kako bi se učenici mogli usmjeriti na vlastiti razvoj umjesto na brigu za vlastitu sigurnost.

LITERATURA

1. Ahmed, E.; Braithwaite, V. (2004). Bullying and victimization: cause for concern for both families and schools. *Social Psychology of Education*, 7(1): 35-54.
2. Bear, G. G.; Yang, C.; Pell, M.; Gaskins, C. (2014). Validation of a brief measure of teachers' perceptions of school climate: Relations to student achievement and suspensions. *Learning Environments Research*, 17(3): 339-354.
3. Berkowitz, R.; Benbenishty, R. (2012). Perceptions of teachers' support, safety, and absence from school because of fear among victims, bullies, and bully-victims. *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(1): 67-74.
4. Bilić, V. (2018). Nove perspektive, izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima. Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet u Zagrebu.
5. Bilić, V.; Buljan Flander, G.; Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
6. Bilić, V.; Karlović, A. (2004). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
7. Brooks, F.; Chester, K.; Klemnera, E.; Magnusson, J. (lipanj, 2017). Cyberbullying: An analysis of data from the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey for England, Public Health England. Preuzeto s https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/621070/Health_behaviour_in_school_age_children_cyberbullying.pdf (1.8.2019.)
8. Casas, J. A.; Del Rey, R.; Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying and cyberbullying: Convergent and divergent predictor variables. *Computers in Human Behavior*, 29: 580-587.
9. Ciboci, L. (2014). Grupe mržnje na društvenim mrežama – novi oblici nasilja među djecom i mladima. U: Majdak, M.; Vejmelka, L.; Radat, K. i Vuga, A. (ur.), *Zbornik radova konferencije Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima* (str. 13-26). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.
10. Craig, W.; Harel-Fisch, Y.; Fogel-Grinvald, H.; Dostaler, S.; Hetland, J.; Simons-Morton, B.; Molcho, M.; Gaspar de Mato, M.; Overpeck, M.; Due, P.; Pickett, W. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health*, 54(2): 216-224.
11. Donegan, R. (2012). Bullying and cyberbullying: History, statistics, law, prevention and analysis. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 3(1): 33-42.
12. Eisenberg, M. E.; Neumark-Sztainer, D.; Perry, C. L. (2003). Peer harassment, school connectedness, and academic achievement. *Journal of School Health*, 73(8): 311-316.
13. Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS* (third edition). London: SAGE Publications Ltd.
14. Glew, G. M.; Fan, M. Y.; Katon, W.; Rivera, F. P. (2008). Bullying and school safety. *The*

- Journal of Pediatrics, 152(1): 123-128.
15. Goddard, R. D.; Hoy, W. K.; Hoy, A. W. (2000). Collective teacher efficacy: its meaning, measure, and impact on student achievement. *American Educational Research Journal*, 37(2): 479-507.
 16. Goldweber, A.; Waasdorp, T. E.; Bradshaw, C. P. (2013). Examining the link between forms of bullying behaviors and perceptions of safety and belonging among secondary school students. *Journal of School Psychology*, 51(4): 469-485.
 17. Hemphill, S. A.; Kotevski, A.; Tollit, M.; Smith, R.; Herrenkohl, T. I.; Toumbourou, J. W.; Catalano, R. F. (2012). Longitudinal predictors of cyber and traditional bullying perpetration in Australian secondary school students. *Journal of Adolescent Health*, 51(1): 59-65.
 18. Hinduja, S.; Patchin, J. W. (2012). Cyberbullying: Neither an Epidemic nor a Rarity. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5): 539-543.
 19. Hodak Kodžoman, I.; Velki, I.; Cakić, L. (2013). Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. *Život i škola*, 59(30/2): 110-128.
 20. Hough, D. L.; Schmitt, V. L. (2011). An ex post facto examination of relationships among the developmental designs professional development model/classroom management approach, school leadership, climate, student achievement, attendance, and behavior in high poverty middle grades schools. *Middle Grades Research Journal*, 6(3): 163-76.
 21. Juvonen, J.; Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying Experiences in Cyberspace, 78: 496-505.
 22. Lacoë, J. (2016). Too scared to learn? The academic consequences of feeling unsafe in the classroom. *Urban Education*, 1-34.
 23. Laufer, A.; Harel, Y. (2003). Correlation between school perception and pupil involvement in bullying, physical fights and weapon carrying. *Megamot*, 42(3): 437-459.
 24. Law, D. M.; Shapka, J. D.; Domene, J. F.; Gagné, M. H. (2012). Are cyberbullies really bullies? An investigation of reactive and proactive online aggression. *Computers in Human Behavior*, 28(2): 664-672.
 25. Menesini, E.; Calussi, P.; Nocentini, A. (2012). Cyberbullying and traditional bullying: Unique, additive and synergistic effects on psychological health symptoms. U: Li, Q.; Cross, D. i Smith, P. K. (ur.), *Bullying goes to the cyber playground: Research on cyberbullying from an international perspective* (str. 245-262). London, UK: Wiley-Blackwell.
 26. Milam, A. J.; Furr-Holden, C. D. M.; Leaf, P. J. (2010). Perceived School and Neighborhood Safety, Neighborhood Violence and Academic Achievement in Urban School Children. *The Urban Review*, 42: 458-467.
 27. Nijs, M. M.; Bun, C. J. E.; Tempelaar, W. M.; de Wit, N. J.; Burger, H.; Plevier, C. M.; Boks, M. P. M. (2014). Perceived school safety is strongly associated with adolescent mental health problems. *Community Mental Health Journal*, 50: 127-134.
 28. Nikčević-Milković, A.; Jerković, A. (2016). Učestalost i oblici elektroničkog zlostavljanja učenika viših razreda osnovnoškolske dobi u tri različite školske sredine. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 65(1): 75-94.
 29. Pećnik, N.; Tokić, A. (2011). Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta, izazovi i podrška. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
 30. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (ožujak, 2014). Istraživanje o iskustvima i ponašanjima djece na Internetu i na društvenoj mreži Facebook. Preuzeto s <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na->

- internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/ (30.7.2019.)
31. Pregrad, J.; Tomić Latinac, M.; Mikulić, M.; Šeparović, N. (2011). Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
 32. Riebel, J.; Jäger, R. S.; Fischer, U. C. (2009). Cyberbullying in Germany – an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quarterly*, 51(3): 298-314.
 33. Smith, P. K.; Mahdavi, J.; Carvalho, M.; Fisher, S.; Shanette, R.; Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4): 376-385.
 34. Strabić, N.; Tokić Milaković, A. (2016). Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(2): 166-183.
 35. Sušac, N.; Ajduković, M.; Rimac, I. (2016). Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji. *Psihologijske teme*, 25(2): 197-221.
 36. Tschannen-Moran, M.; Barr, M. (2004). Fostering student learning: The relationship of collective teacher efficacy and student achievement. *Leadership and Policy in Schools*, 3(3): 189-209.
 37. Varjas, K.; Henrich, C. C.; Meyers, J. (2009). Urban middle school students' perceptions of bullying, cyberbullying, and school safety. *Journal of School Violence*, 8: 159-176.
 38. Velki, T.; Kuterovac Jagodić, G. (2014). Različiti pristupi mjerenju kao izvori razlika u podacima o raširenosti nasilničkoga ponašanja među djecom. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 23(2): 259-281.
 39. Vlah, N.; Perger, S. (2014). Povezanost vršnjačkog nasilja s percipiranom školskom klimom kod učenika osnovne škole. *Kriminologija i socijalna integracija*, 22(1): 1-25.